

پیشگیری اجتماعی در آموزه های قرآن کریم

داود اسلامی^۱

چکیده:

زمانی که صحبت از پیشگیری از جرم می شود با انبوهی از نظریات و مطالعات انجام شده در کشورهای غربی مواجه می شویم. اگر اسلام را به عنوان دینی که داعیه دار برنامه جامع در زمینه های مختلف بشری است مطرح نماییم بی شک می بایست دستورالعمل های این دین در خصوص پیشگیری از آسیب های اجتماعی و جرایم را نیز بازگو کنیم. تعالیم و آموزه های اسلامی در راستای تربیت انسان هایی که از هرگونه انحراف و کجروی مبری باشند وضع شده اند و در این راستا دستورها و راهکارهایی در قرآن قابل استخراج و استنباط است. نکته قابل توجه این است که آیات مرتبط با آموزه های پیشگیرانه بیشتر از آیات مورد استناد احکام کیفری هستند ولیکن به خاطر تسلط نگاه فقهی به قرآن بررسی این آیات در نظام سیاست جنایی اسلام مورد غفلت قرار گرفته است. در این مقاله با بررسی آموزه های قرآنی از منظر یکی از تقسیمات پیشگیری، یعنی پیشگیری اجتماعی، راهکارهای ارائه شده در این کتاب آسمانی در خصوص این نوع از پیشگیری بیان شده است.

واژگان کلیدی: پیشگیری اجتماعی، قرآن کریم، راهکاری های پیشگیرانه قرآن

مقدمه:

در برخورد با پدیده جرم و ناامنی دوگزینه اصلی در برابر حکومت قرارداد. گزینه اول، رویکرد سنتی سرکوب و مجازات است که با شدت عمل و از طریق سیستم عدالت کیفری (شامل پلیس، دادگاه ها و سازمان زندان ها) پیگیری می شود. این رویکرد در اواخر قرن اخیر ناتوانی خود در حل مشکل جرم را آشکارا نشان داده است. گزینه دوم، رویکرد پیشگیری از جرم است. به دلیل کارآیی این رویکرد در دهه اخیر اقبال بسیار به پیشگیری از جرم در جهان از جمله کشور ما مشاهده می شود. جرم شناسان برای پیشگیری انواع مختلفی برشمرده اند که هر کدام از آنان، متناسب با دیدگاه خویش، یک تقسیم بندی را ارجح تشخیص داده اند. پیشگیری موسع و مضیق، پیشگیری کیفری، اجتماعی و وضعی، پیشگیری انفعالی و فعال، پیشگیری اولیه، ثانویه و ثالث، پیشگیری عمومی و اختصاصی، پیشگیری تنبیهی، اصلاحی و مکانیکی از انواع مختلف پیشگیری مطرح شده در بین جرم شناسان جهان است. (محمد نسل، ۱۳۸۷)

در هر نظام و مکتب حقوقی به تناسب مبانی نظری؛ تعاریفی که از بزهکاری و راهکارهای پیشگیری ارائه می شود متفاوت است. بی تردید لازمه برنامه ریزی برای یک جامعه اسلامی و حکومت دینی مراجعه به مهم ترین منبع تشریحی آن یعنی قرآن است. آیا سیاست جنایی اسلام بر پایه راهکارهای کیفری بنا شده است یا راهکارهای غیر کیفری نیز در در این سیاست جنایی مورد توجه قرار گرفته است؟ و در صورت توجه به سیاست های پیشگیرانه کدام یک از اقسام پیشگیری بیشتر مد نظر شارع مقدس است؟. از اینرو در مقاله حاضر ما با بررسی پیشگیری از جرم از منظر قرآن راهکارهایی که این کتاب آسمانی برای بزرگ ترین معضل اجتماعی انسان ها در طول تاریخ مطرح می نماید را تبیین خواهیم کرد.

البته در چند سال اخیر محققین مقوله پیشگیری از جرم در متون دینی را مورد توجه قرار داده و در این زمینه مقالات و پایان نامه هایی نگارش یافته است ولی نوآوری تحقیق حاضر این است که با تمرکز بر پیشگیری اجتماعی به بررسی روشهای ارائه شده بر اساس آیات قرآن کریم پرداخته شده است. چرا که اسلام با آنکه پیشگیری وضعی را نفی نمی کند، تاکید اصلی را بر پیشگیری اجتماعی قرار می دهد و می توان گفت هدف همه ادیان، تربیت انسان است و تمام دستورات ادیان اعم از اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و... در این راستا وضع شده است. (مطهری، ۱۳۵۸، ۵۰) بنابراین پرسش اصلی تحقیق حاضر این است که قرآن به عنوان آخرین کتاب هدایت الهی چه راهکارهایی جهت پیشگیری اجتماعی از جرم ارائه داده است؟

۱- پیشگیری اجتماعی و اقسام آن

۱-۱- مفهوم پیشگیری

ماده یک قانون پیشگیری از وقوع جرم مصوب ۱۳۹۴ پیشگیری را این گونه تعریف می کند: «پیشگیری از وقوع جرم عبارت است از پیش بینی، شناسایی و ارزیابی خطر وقوع جرم و اتخاذ تدابیر و اقدامات لازم برای از میان بردن یا کاهش آن». آقای گسن^۲، جرم شناس فرانسوی، برای تشخیص اقدامات پیشگیرانه چهار معیار در نظر گرفته است. به نظر وی: ۱- اقدامی پیشگیرانه تلقی می شود که هدف اصلی آن اقدام موثر علیه عوامل یا فرآیندهایی است که در بروز بزهکاری و انحراف، نقش تعیین کننده دارند. ۲- اقدام های پیشگیرانه، جمعی هستند یعنی مخاطب آنها کل جامعه یا بخش و گروه معینی از جامعه هستند. ۳- اقدام هایی پیشگیرانه خوانده می شوند که قبل از ارتکاب اعمال بزهکارانه یا کجروانه اعمال شوند و نه بعد از ارتکاب آنها ۴- اقداماتی پیشگیرانه تلقی می شوند که قهر آمیز و سرکوبگر نباشند. (رایجیان اصلی، ۱۳۸۳، ۱۲۶)

۱-۲- مفهوم پیشگیری اجتماعی

پیشگیری اجتماعی بر مبنای رویکرد عوامل بزه کاری مبتنی است و به دنبال تعیین عوامل بزه کاری، سازماندهی برنامه هایی به منظور مقابله با آن و تغییر شرایط اجتماعی، اقتصادی و سیاسی نامناسبی است که فرد در آن زندگی می کند و منشاء رفتارهای ضد اجتماعی وی می شود. (ابراهیمی، ۱۳۹۶، ۵۱) بند الف ماده یک لایحه پیشگیری از وقوع جرم، پیشگیری اجتماعی را این گونه تعریف کرده بود: «پیشگیری اجتماعی عبارت است از تدابیر و روش های آموزشی، فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی دولت، نهادها و سازمان های غیردولتی و مردم نهاد در زمینه سالم سازی محیط اجتماعی و محیط فیزیکی برای حذف یا کاهش عوامل اجتماعی وقوع جرم»
(<http://rc.majlis.ir/fa>)

به عبارتی در این دیدگاه بزهکار در مجرمیت خود سهم زیادی ندارد و بیشتر قربانی محیط های شخصی (مانند خانواده، مدرسه، دوستان و...) و محیط های اجتماعی عمومی (مانند سیاست های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی) می باشد. از این پیشگیری با عنوان «پیشگیری از جرم از طریق توسعه اجتماعی»^۳ نیز نام برده اند.

۱-۳- اقسام پیشگیری اجتماعی

تدابیر و اقدامات پیشگیری اجتماعی به دو دسته تقسیم می شوند؛ اول) زمانی که تاثیر گذاری بر محیط های پیرامون انسان مد نظر است که اصطلاحاً به آن پیشگیری جامعه مدار^۴ گفته می شود و دوم) زمانی که تاثیر گذاری در مراحل

^۲ - Gassin

^۳ - Crime prevention through social development

^۴ - Community Prevention

مختلف رشد کودک و نوجوان ناسازگار منحرف یا بزهکار اعمال می شود، پیشگیری رشد مدار^۵ نامیده می شود. (نجفی ابرند آبادی، ۱۳۸۳، ۵۷۰)

پیشگیری اجتماعی جامعه مدار در تلاش است تا با اتخاذ تدابیر و اقدامات مناسب برای از بین بردن و یا کاهش عوامل جرم زا بر محیط اجتماعی و عمومی اثر گذارد. تغییر اوضاع و احوال نامطلوب اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی مانند فقر، حاشیه نشینی، بیکاری و ... و نیز عوامل روانی جامعه شناختی و فردی به ویژه شرایط نامطلوب خانواده مانند خانواده های طلاق، خانواده های درگیر اعتیاد و... هسته اصلی این شکل از پیشگیری را تشکیل می دهند. (نیاز پور، ۱۳۸۲، ۱۲۹)

اما پیشگیری رشد مدار به دنبال شناسایی عوامل خطر و تقویت عوامل حمایتی و مداخله زودرس، از پایداری در بزهکاری جلوگیری می کند و این مداخله زود هنگام بر این فرض مبتنی است که هر اندازه فرد زودتر در معرض خطر قرار گیرد و مشکلات آن پیچیده تر و مدت آن طولانی تر باشد، به همان اندازه میزان احتمال ورود و درگیر شدن و پایداری فرد در رفتارهای مجرمانه شدیدتر خواهد شد. (کاری یو، ۱۳۸۱، ۲۷۴) بنابراین ویژگی این نوع از پیشگیری عبارت است از: تربیت مدار بودن (شخصیت سازی افراد با استفاده از تدابیر آموزشی و پرورشی) و فرد مدار بودن (تمرکز بر فرد جهت تقویت ساز و کارهای خود کنترلی و آموزش مهارت های اجتماعی) (مهدوی، ۱۳۹۰، ۴۱)

۲- پیشگیری اجتماعی جامعه مدار در قرآن

روح تعالیم انبیاء پرورش انسان هایی است که ذاتاً از هر گونه انحراف مبری باشند نه اینکه به دلیل وجود موانع خارجی مرتکب جرم و گناه نشوند. رسیدن به تزکیه دورنی و ایجاد ساختارهای جامعه که بتوانند عدالت اجتماعی را محقق کنند از اهداف انبیاء هست همانگونه که در آیه ۱۲۵ سوره بقره و آیه ۲۵ سوره حدید بیان شده است.

محسن قرائتی قرآن پژوه شهیر، پیرامون زمینه های پیدایش جرم در جامعه، شش زمینه اساسی را بر می شمارد که عبارتند از: ۱- زمینه های فرهنگی و تربیتی ۲- زمینه های خانوادگی ۳- زمینه های اقتصادی ۴- زمینه های اجتماعی ۵- زمینه های سیاسی ۶- زمینه های روانی (قزائتی، ۱۳۷۲، ۶۸) ما نیز بر همین اساس آیات مرتبط با مفهوم پیشگیری جامعه مدار را در شش زمینه اشاره شده، بررسی و تحلیل خواهیم کرد.

۲-۱- زمینه های فرهنگی و تربیتی

۲-۱-۱- لزوم مبارزه با جهل و نادانی

⁵ - Developmental Crime Prevention

در کلام امام علی (ع) جهل و نادانی ریشه هر شر و بدی دانسته شده و مبارزه با نادانی یکی از برنامه های پیشگیری از انحراف و تباهی معرفی شده است. (خسروشاهی، ۱۳۹۰، ۱۳) ایشان می فرمایند: «آدمیان دشمن آن چیزی هستند که نمی دانند.» (مجلسی، ۱۴۰۳، ۹۴)

آموزش و آگاهی سازی همگانی امروزه در قالب برنامه های مختلف در ردیف مهم ترین وظایف حکومت ها و رسانه های عمومی عنوان می شود. قرآن کریم از جهل به عنوان علت بت پرستی (اعراف/۳۷)، عامل انکار دین (یونس/۳۶)، علت کفر (بقره/۱۷۰)، انحرافات جنسی و بی بند و باری (یوسف/۳۳)، بی ادبی و ناسزاگویی (فرقان/۶۳)، پذیرش شایعات (نور/۱۱) و... نام برده است.

۲-۱-۲- مقابله با سنت های غلط

یکی از مسائلی که از دیرباز تا کنون گریبان گیر جوامع بشری است مسئله سنت های غلط و خرافه است. این سنت های غلط و خرافات گاهی شخصی است و موجب می شود فقط خود شخص از لحاظ فکری رشد نکند و گاهی هم گروهی بوده و موجب عقب ماندگی یک قشر یا گروه از جامعه می شود. یکی از کارکرد های مهم بعثت پیامبران ایستادگی مقابل سنت های غلط، باطل و ناروا است. در قرآن پیروی از سنت های غلط گذشتگان نکوهش شده است. نگرش قرآن به لزوم مبارزه با سنت های غلط در آیاتی همانند آیه ۱۰۸ سوره مائده، آیه ۲۱ سوره لقمان، آیه ۲۳ سوره بقره، آیه ۱۷۰ سوره یونس، آیه ۷۸ سوره انبیاء، آیه ۵۴ - ۵۳ سوره شعراء قابل بررسی است. همچنین از نمونه های سنت های غلط که قرآن به آنها تعریضی داشته است می توان به آیه ۳۷ سوره احزاب، آیه ۱۳۸ سوره انعام، آیه ۳۵ سوره انفال، آیه ۱۹ سوره زخرف و آیه ۵۸ سوره نحل اشاره کرد.

متأسفانه در جامعه ایران بر اساس اظهارات مقامات قضایی سنت های غلط در برخی استان های کشور ما هنوز قربانی می گیرند.^۶ نمونه این سنت های غلط نهوه و یزله در بین قبایل عرب ایران هست. از سوی دیگر برخی از عرف ها و سنت ها در پیشگیری از جرم نقش به سزایی دارند. برای نمونه سنت هایی مانند فصل، فراضه، عطوه و عگبه در بین اعراب ایران از این موارد هست. (مسعودیان خوزانی، ۱۳۹۰)

۲-۱-۳- الگو سازی در جامعه

الگوهای خوب و بد تأثیر شایان توجهی در شخصیت و رفتار افراد در زندگی اجتماعی دارد. یکی از روش های قرآن کریم معرفی الگوهای خوب و بد در کنار هم است. در کنار معرفی زن نوح و زن لوط به عنوان الگوهای بد زن فرعون و مریم (ع) را به عنوان الگوهای خوب معرفی می کند. (سوره تحریم آیات ۱۱، ۱۰ و ۱۲) و یا از حضرت یوسف (ع)، دختران حضرت شعیب (ع) و حضرت مریم (ع) به عنوان الگوی پاک و عفت و حضرت ایوب (ع) به عنوان الگوی صبر و حضرت یعقوب (ع) به عنوان الگوی صبر جمیل و حضرت اسماعیل (ع) به عنوان

^۶ - برای مطالعه بیشتر رجوع شود به مصاحبه مدیرعامل ستاد دیده لرستان منتشر شده در سایت www.mizanonline.com

الگوی اطلاعات از فرمان الهی و حضرت لقمان (ع) به عنوان الگوی خردورزی و حکمت نام برده شده است. (رستمی زاده، ۱۳۸۲) می توان گفت که قرآن برای هر دو قشر زن و مرد الگوهای مورد نیاز را معرفی نموده است.

از بین همه الگوهای معرفی شده در قرآن دو الگو به صورت برجسته تر مطرح شده و از آنها به عنوان «اسوه حسنه» نام برده شده است. پیامبر اکرم حضرت محمد(ص) و حضرت ابراهیم (ع) به عنوان الگوهایی که از جامعیت و تاثیر گذاری بالایی برخوردارند به عنوان اسوه حسنه معرفی شده اند. (سوره های احزاب آیه ۲۱ و ممتحنه آیات ۴ و ۵)

۲-۲- زمینه های خانوادگی جرم و گناه

خانواده از نهادهای بنیادین و اساسی در شکل گیری شخصیت و رفتارهای انسان است. بسیاری از بزهکاران دارای خانواده های ناسالم و یا از هم گسیخته هستند و از محبت و عواطف والدین محروم بودند. در قرآن کریم آیه ۷۴ سوره فرقان به اهمیت خانواده و نقش محوری آن در تربیت انسان صالح اشاره دارد. آیات بسیاری در قرآن کریم همچون آیه ۲۱ سوره روم، آیه ۸۰ سوره نحل، آیه ۳۴ سوره احزاب، آیه ۶۱ سوره نور، آیه ۲۳ سوره اسراء و... به مباحث مرتبط با خانواده اشاره دارند که پرداختن به آنها در این مجال و مقال امکان پذیر نیست. ولی در برداشت کلی به عنوان نکته کلیدی باید گفت که از آیات ۲۱ سوره روم و ۱۸۹ سوره اعراف می توان این گونه استنباط کرد که از منظر قرآن خانواده مطلوب باید از آرامش، انس و الفت که ناشی از دوستی و مهربانی است برخوردار باشد.

۲-۳- زمینه های اقتصادی

همانگونه که در آیه ۲۶۸ سوره بقره بیان شده است، فقر و فشارهای اقتصادی می تواند زمینه ساز جرایم گوناگون باشد. اهمیت فقر زدایی در قرآن در حدی است که آیه ۴۴ سوره مدثر، بی اعتنایی به فقرا را سبب سرنگونی در دوزخ می داند. در قرآن کریم اندیشه های فقر زدایی بر این اندیشه استوار است که مالک حقیقی تمام اموال و ثروت ها خداست و بر این اساس راه های زیادی را برشمرده که موجب می شود فقر از جامعه رخت بر بسته و عدالت اقتصادی برقرار شود برخی از این راهکارها عبارتند از:

۱-۲-۳- انفاق

یکی از اهداف حکومت اسلامی پیشگیری از فاصله طبقاتی است، در همین راستا قرآن توصیه های فراوانی به انفاق و احسان به نیازمندان کرده است. در منطق قرآن کریم، انسان ها در بهره برداری همراه با امانت از منابع ثروت، خلیفه و جانشین خداوند هستند. قرآن کریم در آیات ۷ سوره حدید و ۳۳ سوره نور به این موضوع اشاره می کند. بر این

اساس دستگاه های فرهنگی می بایست با بهره گیری از آیات قرآن نسبت به ترویج فرهنگ انفاق در جامعه برنامه ریزی و اقدام نمایند.

۱-۳-۲- ممنوعیت کنز

کنز اموال و دارایی و راکد ننگ داشتن آن ها، مانعی بر سر راه رشد و توسعه اقتصادی است. در آیه ۳۴ سوره توبه کسانی که طلا و نقره را اندوخته و در راه خدا خرج نمی کنند به عذابی دردناک بشارت داده شده اند. این آیه به مسلمانان دستور می دهد که از اموال خویش در راه دستورات خداوند بهره برده و از ذخیره کردن و خارج ساختن آن از چرخه اقتصادی پرهیز نمایند. (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ۳۹۴)

۲-۳-۲- پرهیز از اسراف

آیه ۳۱ سوره اعراف دستور به رعایت اعتدال و میانه روی در خوردن و آشامیدن می دهد و مومنان را از اسراف برحذر می دارد. همچنین آیه ۱۴۱ سوره انعام الگویی از مصرف صحیح در جامعه اسلامی را معرفی می کند که افراد جامعه علاوه بر حق بهره مندی از تمامی مواهب الهی باید به دو نکته توجه نمایند. اول) پرداخت سهم فقرا از این مواهب و دوم) عدم اسراف در مصرف. بی شک در جامعه ای که اسراف رواج داشته باشد منابع مالی آن کشور هدر رفته و از توسعه باز می ماند. برآوردهای فائو نشان می دهد هر سال ۱,۳ میلیارد تن غذا در جهان هدر می رود که ۳۵ میلیون تن از این رقم معادل ۲,۷ درصد در ایران دور ریخته می شود. (www.fao.org/iran/news/ir)

۳-۳-۲- زکات

زکات به عنوان سازو کاری است که بخشی از درآمد و ثروت اغنیا را به فقرا انتقال می دهد. قرآن کریم با مکانیزم زکات از انباشت ثروت و ایجاد فاصله طبقاتی جلوگیری می کند. در قرآن کریم واژه زکات به همراه مشتقاتش ۵۹ مرتبه و در آیه ۵۶ به کار رفته، که ۲۷ مورد آن در کنار نماز و همراه آن بیان شده است که بیانگر اهمیت رفع فقر به عنوان یک عمل عبادی است. (ایروانی، ۱۳۹۰، ۵۹) بر اساس آنچه که قرآن کریم در آیه ۳۹ سوره روم بیان می کند زکات نه تنها از اموال زکات دهنده نمی کاهد بلکه مایه برکت و فزونی مال است ولی ربا در ظاهر موجب افزایش مال است ولی در قرآن مایه بی برکتی مال عنوان می شود.

۴-۳-۲- خمس

مکانیسم دیگری که در نظام مالیه دینی به عنوان یک منبع مؤثر در تأمین نیازهای موجود در جامعه مطرح شده خمس است. گذشته از اختلاف نظر در منابع و مصارف خمس، در اصل وجوب آن اختلاف نظری وجود ندارد چرا که در آیه ۴۱ سوره انفال به صراحت وجوب خمس بیان شده است. (وزیری یزدی، سید حمید، ۱۳۷۰، ۵۱) نه تنها در آیه ۴۱ سوره انفال، پرداخت خمس شرط و لازمه ایمان شمرده شده، بلکه چهارمین آیه این سوره نیز نشانه

مؤمنان واقعی را کمک به محرومان می‌داند. تحقیقی که در شهر شال قزوین انجام شده حاکی از تاثیر مثبت خمس در فقر زدایی است. (موسایی، ۱۳۸۷)

۵-۳-۲- تحریم ربا و قمار

برای مقابله و پیشگیری از اقتصاد ناسالم و تن پروری و فرار از کار و فعالیت؛ قرآن کریم به جرم انگاری سرقت، ربا، قمار پرداخته است. قرآن کریم در آیات ۳، ۹۰ و ۹۱ سوره مائده به حرام بودن قمار اشاره دارد. در فلسفه تشریح این حکم آمده است که قمار باعث ایجاد کینه و دشمنی نسبت به یکدیگر می‌شود که این امری طبیعی است که بازنده در قمار مالی که به زحمت به دست آورده یکدفعه از دست می‌دهد، بنابر این می‌توان قمار را از جرایم مانع یا بازدارنده دانست. (خسروشاهی، ۱۳۹۰، ۱۱)

در قرآن حداقل ۷ آیه در مورد ربا وجود دارد. آیات ۳۹ سوره روم، ۱۶۱ سوره نساء، ۱۳۰ سوره عمران، ۲۷۵ و ۲۷۶ سوره بقره، ۲۷۸ و ۲۷۹ سوره بقره؛ همگی مخالفت با ربا خواری از سوی خداوند متعال را بیان می‌کنند. فلسفه تحریم ربا در بین علما، فقها و مفسران محل اختلاف است ولی یکی از دلایل مهم را می‌توان این امر دانست که ربا مردم را از تلاش های اقتصادی باز می‌دارد. (مکارم شیرازی، ۱۳۷۶، ۳۱)

۴-۲-۴- زمینه های اجتماعی

با توجه به نقش جامعه در شکل دادن به شخصیت افراد و کنترل رفتار آنها، جرم شناسان معتقدند جامعه نقش مهمی در رفتارهای مجرمانه دارد. در آموزه های قرآنی نیز دستورالعمل هایی اجتماعی ارائه شده است تا با ایجاد محیط آرام زمینه رشد جامعه فراهم گردد. نمونه هایی از راهکارهای قرآن برای اصلاح بسترهای اجتماعی جهت پیشگیری از جرایم در این بخش مورد مذاقه قرار می‌گیرد.

۱-۴-۲- عدالت اجتماعی

بی عدالتی در جامعه باعث ایجاد تبعیض و فاصله طبقاتی شده و زمینه ساز خشونت های اجتماعی است. بنابراین یکی از مهمترین پیشگیری های اجتماعی برقراری عدالت و نفی هرگونه تبعیض است. همانگونه که در آیه ۲۵ سوره حدید بیان شده است یکی از اهداف عمده پیامبران اقامه عدالت اجتماعی است. در آیات مختلف قرآن مانند آیه ۹۰ سوره نحل، آیه ۸ سوره مائده، آیه ۲۵ سوره انعام، آیه ۲۹ سوره اعراف و آیه ۵۸ سوره نساء به این موضوع پرداخته شده است. عدالت در بخش های مختلف اخلاقی، دینی، سیاسی، اداری، اقتصادی، نظامی، حقوقی، آموزشی، تربیتی و فرهنگی قابل تحلیل و بررسی است؛ زیرا جامعه زمانی سامان می‌یابد که با اصلاح کمبودها، کاستی ها و مفاسد موجود در این بخش ها، زمینه برپایی عدالت فراهم شود.

۲-۴-۲- امر به معروف و نهی از منکر

امر به معروف و نهی از منکر دو فریضه دینی هستند که همواره به صورت همراه و همزاد یکدیگر استعمال می شوند. در واقع این نهاد متشکل از دو بعد رفتاری است که اقتران عملی داشته و هدف مشترکی را که همانا تنقیح و پالایش رفتارهای عمومی و تحکیم آنها بر پایه ارزش های اجتماعی و اسلامی و جلوگیری از نقض این ارزش ها و هنجارها از طریق نظارت همگانی تعقیب می کند. (ساعد، ۱۳۸۶، ۷۱)

یکی از علل افزایش جرایم و نابهنجاری ها؛ غیبت اشخاص یا سازمان های رسمی یا غیر رسمی که مانع ارتکاب جرم می شوند هست، فلذا یکی از راهکارهای پیشگیری از جرم؛ حمایت از پیشگیری کنندگان جرم از طریق تقویت حضور، هشیاری، انگیزش و مسئولیت آنان، خواه از طریق رسمی یا نظارت غیر رسمی است. (محمد نسل، ۱۳۸۹، ص ۳۲۱)

در قرآن به این موضوع در آیات ۷۱ سوره توبه و ۱۱۰ سوره آل عمران اشاره شده است و نکته مهم اینکه در آیه ۱۱۰ سوره آل عمران وجه برتری امت اسلام را امر به معروف و نهی از منکر بیان می کند. بی شک این بیان از آنرو است که با انجام این تکلیف یک نظارت همگانی که نوعی مراقبت عمومی متقابل به شمار می آید، در جامعه ایجاد شده و کل جامعه در مقابل خطرات و مضرات هنجارشکنی محافظت می شود. در چنین جامعه ای مردم با حضور و شرکت فعال خود به رویارویی با آسیب های اجتماعی و قانون شکنی ها بر می خیزند و در پاسداری از هنجارها به وظیفه دینی خود عمل می کنند. (میرخلیلی، ۱۳۸۸، ۳۰۹)

۳-۴-۲- وحدت و هماهنگی جامعه

هماهنگی و همگونی می تواند اجرای قانون را تسهیل کند. پیکا معتقد است، در جوامع روستایی که در آن همگونی اجتماعی قوی تر است و بزهکاری به همان اندازه ضعیف تر است، این همگونی به مقدار زیادی بر پایه مذهب که با حقوق مشابهت دارد، استوار است و جامعه اسلامی بازمانده ای از این الگوست. (پیکا، ۱۳۷۰، ۱۱۷)

در قرآن کریم آیات بسیاری بر لزوم وحدت و دوری از تفرقه اشاره دارند. برای نمونه می توان به آیات ۶۰ سوره انفال، ۱۰۳ سوره آل عمران، ۶۵ سوره انعام، ۱۰ سوره حجرات، ۱۰۵ سوره آل عمران اشاره داشت. آنچه که از تمامی این آیات به ویژه آیه اعتصام (آیه ۱۰۳ سوره آل عمران) برداشت می شود این است که در جامعه اسلامی دین محور وحدت است. بر اساس همین دیدگاه دستورات عبادی اسلام نیز با این رویکرد هماهنگ است به گونه ای که نماز جماعت و یا نماز جمعه ثواب بیشتری نسبت به نمازهای فرادا دارد و یا برخی از نمازها از جمله نماز عید فطر لزوماً باید به جماعت اقامه شود.

۳-۵-۲- زمینه های سیاسی

بر اساس نظریه دکتر لاکاسانی هر میکروب در شرایط و محیط خاصی اجازه رشد و نمو و تکثیر می یابد، پدیده جرم نیز در محیط و فرهنگ مربوط به خود زاییده می شود. (نجفی ابرند آبادی، ۱۳۷۳، ۱۸۰) این تفکر که معتقد است بزهکار قربانی جامعه است امروزه جایگاه مناسبی در اکثر علوم مرتبط با جرم پیدا کرده است.

بر مبنای آموزه های قرآنی یکی از عوامل تعالی و سقوط جوامع حاکمان و حکومت ها هستند. حضرت علی (ع) می فرماید: «الناس بامرائهم اشبه منهم بابائهم»؛ مردمان به زمامدارانشان شبیه تر از پدرانیشان هستند. (بحار الانوار، ج ۱۷، ص ۱۲۹)

در آموزه های قرآنی نه تنها شرط عدالت را برای حاکم واجب می داند بلکه برای حاکم بالاتر از عدالت به شرط احسان نیز اشاره شده است. آیات ۲۶ سوره ص و ۵۸ سوره نساء عادل بودن حاکم را مطرح می کند ولی در آیه ۵۶ سوره یوسف از شرط احسان که مرتبه فراتر از عدالت است نیز سخن به میان آمده است. (جوهردهی، ۱۳۸۶)

قرآن کریم ویژگی هایی مانند اجتناب از استبداد و خودکامگی (آیه ۱۵۹ سوره آل عمران)، ایمان و توحید (آیه ۱۴۱ و ۱۴۴ سوره نساء و نیز ۵۵، ۵۶ و ۵۷ سوره مائده)، امانت داری (آیه ۵۸ سوره نساء)، مشورت، کارآمدی و مدیریت (آیه ۱۵۹ آل عمران) را برای حاکم ضروری می داند.

۳- پیشگیری رشد مدار در قرآن

بزهکاری اطفال و نوجوانان به دلایل متعددی مورد توجه جرم شناسان است. پیشگیری رشد مدار و یا زود رس را می توان مداخله در دوره های مختلف رشد کودکان و نوجوانان بزهکار یا در معرض بزهکاری به منظور پیشگیری از مزمن و تکراری شدن بزهکاری در آینده بر شمرد. (متولی زاده نایینی، ۱۳۸۶، ۱۲۸)

پیشگیری رشد مدار به دنبال آن است تا با شناسایی عوامل خطر، تقویت عوامل حمایتی و مداخله زودرس، از پایداری افراد در بزهکاری جلوگیری کند. به بیان دیگر می کوشد تا با به کارگیری اقدامات مناسب روان شناختی - اجتماعی زود هنگام از تداوم و استقرار رفتارهای مجرمانه در افراد ممانعت کند. (نیاز پور، ۱۳۸۲، ۱۳۸)

در کتاب پیشگیری از جرم (پیشگیری رشد مدار) شش ویژگی برای این نوع از پیشگیری بیان شده است. ۱- زمان محور: این اقدامات تا پایان دوره نوجوانی قابل اجرا است. ۲- خطر محور: در این پیشگیری متناسب با شناسایی عوامل خطر در مسیر رشد اطفال و نوجوانان باید اقدامات متناسب برنامه ریزی و اجرا شود. ۳- کودک محور: این پیشگیری به دنبال رفع عوامل خطر از نهادهای جامعه پذیری نخستین یعنی خانواده، مدرسه و گروه همسالان است. ۴- کنشی: در تقسیم بندی انواع پیشگیری از جرم به پیشگیری انفعالی و پیشگیری فعال؛ این پیشگیری را می توان از نوع فعال محسوب کرد بدین صورت که باید اقدامات مثبت و عینی برای پیشگیری از جرم انجام شود. ۵- ترکیبی: عوامل خطر فردی و محیطی هر دو بر بزهکاری تاثیر می گذارند بنابراین باید عواملی که در هر دو زمینه وجود دارند مد نظر قرار گیرند. ۶- سادگی: پیشگیری رشد مدار از این امتیاز اساسی برخوردار است که درک و

تفهیم آن بسیار ساده بوده و به سهولت مورد پذیرش سیاست گذاران و عموم مردم واقع می شود. (مهدوی، ۱۳۹۰، ۴۴)

۳-۱- فرزندان از منظر قرآن

قرآن فرزندان را به عنوان نعمتی الهی و امانت در نزد والدین می داند و به والدین یاد آور می شود که مسئولیت الهی در برابر پرورش فرزندان دارند که می توان مایه ثواب و پاداش اخروی و یا عذاب الهی شود. پس باید در برابر آنان به وظایف خود، درست عمل کنند و تربیت آنها را در راستای پرورش یک انسان الهی برنامه ریزی کنند که در این صورت ثمره و محصول چنین تربیتی مایه آرامش والدین و بهترین یادگاری است که از آنها به جای می ماند. (ساریخانی، ۱۳۹۵، ۲۱۳)

در فرهنگ قرآنی اگر والدین به درستی وظایف خود را در قبال فرزندان انجام ندهند و این امر به تربیت نادرست آنان منجر شود، به طور قطع به خاطر این بی مسئولیتی مؤاخذه می شوند. (ساریخانی، ۱۳۹۵، ۲۱۴) زیرا چنین والدینی در واقع هم موجب انحراف آن ها از مسیر حق شده اند و هم خودشان از پیامدهای دنیوی و اخروی این بی مسئولیتی در امان نخواهند بود.

۳-۲- احترام به کرامت انسانی

کرامت، ملکه و حالت روحی نیرومندی است که مانع شقاوت و بدبختی می شود و از معاصی جلوگیری می کند؛ چرا که انسان با ملکه کرامت، می تواند بر نفس خوبش مالکیت پیدا کند؛ بدین جهت، برای پیشگیری از جرم لازم است، روح کرامت در افراد آسیب نبیند؛ در غیر این صورت اقدامات پیشگیرانه نتیجه بخش نخواهد بود. (فتحی و دیگران، ۱۳۹۴، ۶۲)

فروپاشی شخصیت، عزت و کرامت انسان زمینه ساز کجروی و بزهکاری است. امام هادی (ع) می فرماید: «مَنْ هَانَتْ عَلَيْهِ نَفْسُهُ فَلَا تَأْمَنُ شَرَّهُ» (محمدی ری شهری، ۱۳۶۲، ۴۴۱)؛ مفهوم حدیث این است که از شر و بدی کسی که شخصیت او سرکوب شده و برای شخصیت خودش ارزش قائل نیست در امان نخواهید بود.

از آیه ۷۰ سوره اسراء این گونه برداشت می شود که انسان ها دارای کرامت ذاتی هستند که خداوند به آنان بخشیده است. از این رو نمی توان کرامت انسان ها را نادیده گرفت؛ چرا که مقابله و نقض آن، مقابله با آفرینش و سنت الهی است.

در دنیای کنونی حقوق بشر یکی از موضوعات مشترک بین ملل مختلف هست و در تمامی معاهدات بین المللی تلاش می شود تا کرامت انسانی زیر سؤال نبرد. بنابراین باید در پیشگیری رشد مدار به این مهم توجه کرد.

۳-۳- همنشینی با دوستان صالح

بر اساس مطالعات انجام شده و نظریاتی همچون نظریه پیوند اجتماعی^۷ و نظریه یادگیری اجتماعی^۸ دوستان و یا همان گروه همالان بیشترین تاثیر را بر نوجوانان می گذارند زیرا نوجوانان بیشتر اوقات خود را با دوستانشان می گذرانند، اهمیت بیشتری به آنها می دهند، و در طول این مدت، نسبت به هر زمان دیگری در مسیر زندگی؛ بیشتر از آن ها تاثیر می پذیرند. (ستاره، ۱۳۹۲، ۸۱)

از آیات ۲۷ و ۲۸ سوره فرقان، ۶۷ سوره زخرف و ۲۸ سوره اعراف می توان این استنباط را داشت که از منظر قرآن کریم، کجروی به دلیل همنشینی با دوستان ناصالح پدید می آید. در روایاتی از لقمان به عنوان نماد خرد در قرآن کریم نقل شده است که «يَا بُنَيَّ جَالِسِ الْعُلَمَاءِ، يُحْيِي الْقُلُوبَ، كَمَا يُحْيِي الْأَرْضَ بَوَابِلِ السَّمَاءِ» (بحارالانوار، ۱۴۰۳، ه.ق، ۲۰۴) با دانشمندان بنشین، قلب زنده می شود، همین طور که زمین با باران زنده می شود.

۴-۳- اعتقاد به معاد و حسابرسی

بر اساس نظریه انتخاب عقلانی که توسط دانشمندان مختلفی از جمله گری بکر^۹ ارائه شده است. انسان موجودی حسابگر است که بر اساس سود و زیان دست به ارتکاب رفتارهای مختلف از جمله بزهکاری می زند. (علیوردی نیا، ۱۳۹۲، ۱۲)

اگر شخصی به وجود خدا و دادگاه عدل الهی ایمان داشته باشد، می داند که هیچ عملی در این دنیا بی پاسخ نمی ماند. طبق آموزه های قرآنی مجازات ها و کیفرها نتیجه اعمال انسان بلکه تجسم و ذات آن اعمال است. برخی از این مجازات ها در دنیا و برخی در آخرت است. خداوند در آیاتی از جمله ۴۱ سوره اعراف و ۱۳ سوره یونس و ۱۰۱ و ۱۰۲ سوره هود و ۶۱ سوره نحل کیفر ستم پیشگان را سنت تغییر ناپذیر خود معرفی می کند. بر این اساس در صورت شکل گرفتن چنین تفکری در یک انسان حسابگر او هیچ گاه به سمت بزهکاری نخواهد رفت.

۵-۳- تقوی (خود کنترلی)

بر اساس نظریه خود کنترلی گاتفردسون و هیرشی^{۱۰}، تمایل به ارتکاب جرم بستگی به سطح خود کنترلی دارد. این نظریه پردازان این عقیده را مطرح می کنند که سطح خود کنترلی، به کیفیت تربیت کودک توسط والدین در سال های نخست کودکی بستگی دارد. به عبارت دیگر این نظریه بیانگر آن است که تربیت والدین مهم ترین عامل تعیین کننده سطح خود کنترلی است. در صورتی که کودکی با سوء استفاده یا غفلت تربیت شود، معمولاً تکانه ای غیر حساس، جسمانی (و نه ذهنی)، خطر پذیر، کوتاه نگر و کم صحبت شده و معمولاً مرتکب رفتارهای مجرمانه خواهد شد. (ولش، ۱۳۸۹، ۱۰۴)

⁷ - social bonding theory

⁸ - social learning theory

⁹ - Gary Becker

¹⁰ - Catford and Hirschi

تقوا از ریشه «وقایه» به معنای نگه داری یا خویشتن داری است (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲، ۵۰۳) و در اصطلاح آیات و روایات، به معنای نیروی کنترل دورنی است که انسان را در برابر طغیان شهوات و ارتکاب جرم و گناه حفظ می کند. در آیه ۲۰۱ سوره اعراف آمده است: «افراد متقی آن هنگامی که گروه های شیطانی آنان را وسوسه می کنند، آنها بصیرت پیدا کرده مقاومت می نمایند. در حالی که شیاطین افراد دیگر را به گمراهی می کشانند و در کار خود هیچ کوتاهی نمی کنند.»

در قرآن با بیان های متعدد سفارش به تقوا شده است و آثار معنوی و دنیوی فراوانی همچون شناخت حق از باطل (آیه ۸ سوره انفال) شمول رحمت الهی (آیه ۷ سوره اعراف) و ... برای تقوا پیشه کردن بیان گردیده است.

۳-۶- فرهنگ صبر و شکر گزاری

ضرب و جرح، قتل، توهین و تخریب حجم قابل توجهی از پرونده های قضایی را در کشور ما تشکیل می دهند. بررسی نرخ افزایش این جرایم نشانگر افول فرهنگ صبر و بردباری در جامعه ما است. در آیه ۱۲۸ سوره اعراف صبر از نشانه های ایمان شمرده شده است . پیامبر اکرم (ص) می فرماید : «...أَنَّ الصبر من الإیمان بمنزلة الرأس من الجسد» (مجلسی، ۱۴۰۳، ۱۱۴)؛ رابطه ی بین صبر و ایمان همانند رابطه ی سر باجسم انسان است. آیه ۱۷۷ سوره بقره سه نوع صبر را بیان می کند و در میان انواع صبر، صبر در معصیت بیشتر از انواع دیگر در بحث پیشگیری از جرایم مد نظر ما است. بی شک اگر ملکه صبر در شخصیت فردی به وجود آید، در موقعیت های حساس این فرد قدرت کنترل بر خود را پیدا خواهد کرد. این واقعیت را می توان بر اساس نظریه شخصیت جنایی ژان پیناتل نیز تحلیل کرد. بر اساس این نظریه گذار از اندیشه مجرمانه به عمل مجرمانه و یا به فعل درآوردن اندیشه مجرمانه، موکول به این است که هسته مرکزی شخصیت مجرمانه که از چهار متغیر ۱- خودبینی و خود محوری ۲- بی ثباتی روانی ۳- پرخاشگری یا حالت تهاجمی ۴- بی اعتنائی یا بی تفاوتی عاطفی تشکیل می شود در فرد وجود داشته باشد. (کی نیا، ۱۳۸۴، ۱۶۰) بنابراین اگر در تربیت و شکل گیری شخصیت صبر و شکرگزاری نهادینه شود می تواند از تشکیل شخصیت مجرمانه جلوگیری کند.

۳-۷- نقش معنویت در بهداشت روانی

سازمان بهداشت جهانی در تعریف ابعاد وجودی انسان، به ابعاد جسمانی، روانی، اجتماعی و معنوی اشاره دارد. شاید بتوان گفت مهم ترین مشکل انسان در عصر مدرن اضطراب و افسردگی و به عبارت عام تر فقدان آرامش روانی و اطمینان قلبی است. ارتباط با خداوند به مثابه منبع آرامش می تواند نقش مهمی در کاهش تنش ها، استرس و اضطراب داشته باشد. آیه ۲۸ سوره رعد ذکر خداوند را مایه آرامش قلب ها می داند و بر اساس آیه ۶۲ سوره یونس می توان گفت انسان با ایمان هیچ ترس و نگرانی از آینده ندارد. آیه ۱۲۴ سوره طه نیز مؤید این مطلب است که آرامش روانی با امکانات مالی و مادی فراهم نمی شود چرا که بر اساس این آیه هر شخصی با هر موقعیت مالی و

اجتماعی که از ذکر خداوند روی گردان شود محکوم به زندگی سخت شده است که می توان این سختی را نداشتن آرامش روحی و روانی تفسیر کرد. قرآن با دستوراتی مانند دعا، نیایش، توکل، توسل به خداوند و... انسان را به منبع لایزال آرامش یعنی خداوند وصل می کند.

دین به طور اعم که ارتباط انسان با خالق هستی و اعتقاد به حضور دائم او است، می تواند در ایجاد بهداشت روانی و درمان بیماری های روانی تأثیر بسزا داشته باشد (یونگ به نقل از نوابخش، ۱۳۸۵، ۷۳) بی پناهی، احساس بی کسی و پوچی که در بیشتر اختلال های روانی به چشم می خورد در اعتقاد به وجود حامی مقتدر و پناه دهنده ای که مصدر نیکی ها است رنگ می بازد و در افزایش بهداشت روانی فرد مؤثر است. (قریشی راد، ۲۵۳، ۱۳۸۲)

نتیجه گیری:

پیشگیری اجتماعی با تأثیر بر فرآیندهای جامعه پذیری و اصلاح نظامات حاکم بر جامعه موجب کاهش احتمال وقوع جرم می شود. بررسی آیات قرآن جهت استخراج سازوکارهای پیشگیری از جرم، ما را به این دیدگاه رساند که تدابیر قرآنی در راستای انجام رسالت اصلی این کتاب شریف، که همان تربیت اخلاقی انسان ها و سوق دادن آنها به سوی کمال و قرب الهی است بیشتر قابل انطباق با پیشگیری اجتماعی است. پیشگیری اجتماعی نیز به دو قسم پیشگیری جامعه مدار و رشد مدار تقسیم می شود که نمونه هایی از هر دو نوع مورد بررسی قرار گرفت.

بر اساس هدف پیشگیری اجتماعی جامعه مدار که همان تغییر اوضاع و احوال و شرایط جرم زای محیط اجتماعی و عمومی به منظور از بین بردن یا کاهش جرائم است. تدابیری که قرآن کریم در راستای اصلاح فرهنگ عمومی مانند لزوم مقابله با جهل و نادانی، سنت های غلط و الگو سازی و اصلاح محیط اقتصادی با شیوه هایی همانند انفاق، ممنوعیت کنز، پرهیز از اسراف، زکات، خمس و تحریم ربا و قمار و همچنین اصلاح محیط اجتماعی با گسترش عدالت اجتماعی، ایجاد وحدت و هماهنگی در جامعه و توصیه به امر به معروف و نهی از منکر مطرح می نماید به نوعی در راستای اهداف پیشگیری اجتماعی است.

اما هدف اصلی پیشگیری اجتماعی رشد مدار، مداخله در سنین مختلف رشد کودک به منظور پیشگیری از جرم و استمرار آن در آینده است. از جمله موارد این نوع پیشگیری که در قرآن کریم می توان از آنها نام برد اهمیت فرزندان و تعلیم و تربیت آنها از دیدگاه قرآن، نقش محوری کرامت انسانی در تعلیم و تربیت، اهمیت گروه دوستان، اعتقاد به معاد و حسابرسی پس از این دنیا، اهمیت تقوی به عنوان یک نیروی خود کنترلی، جایگاه فرهنگ صبر و شکر گزاری در آموزش های دینی و ارتباط با خداوند و توجه به معنویت به عنوان ضامن ایجاد و بقاء بهداشت روانی نام برد.

بر این اساس می توان گفت برخلاف تبلیغات انجام گرفته راهبرد اساسی و اولیه قرآن در مواجهه با جرم یک رویکرد کیفی و مجازات محور نیست. بلکه اولویت با تدابیر پیشگیری اجتماعی است تدابیری که مانند سایر الگوها فقط یک الگوی پیش گیری از جرم و کنترل رفتار نیست. بلکه یک برنامه جامع تربیتی و پرورشی در ابعاد مختلف اعتقادی و رفتاری است که یکی از آثار این برنامه بی شک پیش گیری از وقوع جرم و کجروی می باشد.

فهرست منابع:

- ۱- ابراهیمی، شهرام (۱۳۹۶)، جرم شناسی پیشگیری از جرم، جلد اول، میزان، تهران
- ۲- اصغری، محمود (۱۳۹۶)، نقش زکات در تولید ثروت در نگرش قرآن کریم، پژوهش های اجتماعی اسلامی، شماره ۱
- ۳- اصفهانی، حسین بن محمد راغب (۱۴۱۲ ه.ق)، مفردات الفاظ القرآن، دارلعلم، لبنان، چاپ اول
- ۴- ایروانی، جواد (۱۳۹۰)، زکات باطنی، پژوهش های فقهی درباره گستره زکات از نگاه قرآن، مشهد، دانشگاه علوم اسلامی رضوی
- ۵- پیکا، ژرژ (۱۳۷۰)، جرم شناسی، ترجمه علی حسین نجفی ابرند آبادی، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی
- ۶- ترابی، یوسف، نقش دین و معنویت در پیشگیری از جرم (با تأکید بر اسلام) (۱۳۹۰)، نشریه کارآگاه، سال چهارم، شماره ۱۴
- ۷- توسلی، محمد حسن؛ صادقی، محمدامین (۱۳۹۴)، آموزه های اسلامی پیشگیری از جرم، بصیرت و تربیت اسلامی، سال دوازدهم - شماره ۳۲
- ۸- جواهردهی، علی، (۱۳۸۶)، حکومت و حاکمان در قرآن، روزنامه کیهان

- ۹- خسرو شاهی، قدرت الله (۱۳۸۶)، پیشگیری از جرم در آموزه های قرآن، تهران، دانشگاه تربیت مدرس، رساله دکتری حقوق کیفری و جرم شناسی
- ۱۰- خسرو شاهی، قدرت الله، نامامیان، پیمان و شکر بیگی، علیرضا (۱۳۹۰)، پیشگیری از جرم در پرتو آموزه های دینی، نشریه مهندسی فرهنگی، سال ششم، شماره ۵۷
- ۱۱- رایجیان اصلی، مهرداد (۱۳۸۴)، رهیافتی نو به بنیان های نظری پیشگیری از جرم، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۴۸
- ۱۲- رایجیان اصلی، مهرداد (۱۳۸۳)، رهیافتی نو به بنیانهای نظری پیش گیری از جرم، مجله حقوقی دادگستری، شماره های ۴۹ و ۴۸
- ۱۳- رستمی زاده، رضا (۱۳۸۲)، الگوهای تربیتی در قصص قرآن کریم، مجله پیوند، شماره های ۲۸۲ و ۲۸۳
- ۱۴- ساریخانی، عادل (۱۳۹۵)، سبک های تربیتی و پیشگیری از جرم، حقوق جزا و سیاست جنایی، شماره ۴
- ۱۵- ساعد، محمد جعفر (۱۳۸۶)، تأملی بر کارکردهای امر به معروف و نهی از منکر از منظر جرم شناسی پیشگیرانه، فصلنامه مطالعات بسیج، سال دهم، شماره ۳۷
- ۱۶- سبحانی، روح اله، الهی منش، محمد رضا (۱۳۹۴)، نقش اصول اعتقادی اسلامی در پیشگیری از جرم و انحراف با تأکید بر آموزه های نهج البلاغه، پژوهش های حفاظتی و امنیتی، شماره ۱۵
- ۱۷- ستاره، سیمین، علیوردی نیا، اکبر (۱۳۹۲)، بررسی نقش خانواده، مدرسه و گروه همالان در بزهکاری دانش آموزان، جامعه پژوهی فرهنگی، سال چهارم، شماره چهارم
- ۱۸- صادقی، علی، ربانی تبار، زهرا (۱۳۹۶)، راهکارهای قرآنی برای پیشگیری از گناهان اجتماعی، پژوهشهای اخلاقی، شماره ۲
- ۱۹- عساریان، عباس، جراحی دربان، مهدی (۱۳۹۳)، صیانت و پیشگیری از جرم و گناه از منظر قرآن کریم و راه های نهادینه کردن آن در بین کارکنان پلیس، بصیرت و تربیت اسلامی، سال یازدهم، شماره ۲
- ۲۰- علی اکبری بابوکانی، احسان، ناصری، امین (۱۳۸۷)، جایگاه ربا در اسلام و حقوق موضوعه پس از انقلاب اسلامی، بلاغ مبین، شماره ۱
- ۲۱- علیوردی نیا، اکبر، صالح نژاد، صالح (۱۳۹۲)، کاربست های نظریه گزینش عقلانی در تبیین جرایم و ارائه دلالت های سیاستی برای پیشگیری از جرم، فصلنامه کارآگاه، شماره ۲۵ دوره دوم

- ۲۲- فتحی، سمانه، دلشاد تهرانی، مصطفی، ابوالمعالی الحسینی، سید وحید (۱۳۹۴)، لوازم پیشگیری از جرم از منظر امام علی علیه السلام، کتاب و سنت، شماره ۷
- ۲۳- قانون پیشگیری از وقوع جرم مصوب ۱۳۹۴
- ۲۴- قرائتی، محسن (۱۳۷۲)، گناه شناسی، تهران، انتشارات آزادی.
- ۲۵- قریشی راد، فخرالسادات (۱۳۸۲)، نقش مذهب و رویارویی مذهبی در بهداشت روانی - اسلام و بهداشت روانی، مجموعه مقالات، جلد دوم، قم، معارف
- ۲۶- کاری یو، رویر (۱۳۸۱)، مداخله روان شناختی - اجتماعی زودرس در پیشگیری از رفتارهای مجرمانه، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی، مجله تحقیقات حقوقی، شماره های ۳۶ و ۳۵
- ۲۷- کی نیا، مهدی (۱۳۸۴)، روان شناسی جنایی، جلد اول، تهران، انتشارات رشد
- ۲۸- لطفی، اسدالله (۱۳۸۰)، استنباط احکام ربا از قرآن کریم، علوم قرآن و حدیث، پژوهش دینی، شماره ۳
- ۲۹- متولی زاده نایینی، نفیسه (۱۳۸۶)، پیشگیری رشد مدار (زودرس)، فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم، سال دوم، شمار دوم
- ۳۰- مجلسی، محمد باقر (۱۴۰۳ ه. ق)، بحارالانوار، بیروت، لبنان، مؤسسه الوفاء، ج ۱ و ج ۲ و ج ۱۷
- ۳۱- محمد نسل، غلامرضا (۱۳۸۷)، پلیس و سیاست پیشگیری از جرم، انتشارات دفتر تحقیقات کاربردی پلیس پیشگیری ناجا، تهران
- ۳۲- محمد نسل، غلامرضا (۱۳۸۷)، پلیس و سیاست پیشگیری از جرم (مجموعه مقالات)، تهران، نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران، معاونت آموزش (ناجا)
- ۳۳- محمد نسل، غلامرضا (۱۳۸۹)، فرایند پیشگیری از جرم، فصلنامه حقوق، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، سال چهارم، شماره ۱
- ۳۴- محمدی ری شهری، محمد (۱۳۶۲)، میزان الحکمه، دوره ۱۰ جلدی، قم، مکتب الاعلام الاسلامی، ج ۳
- ۳۵- مسعودیان خوزانی، مرجان (۱۳۹۰)، نقش عرف ها و سنن عشیره ای در پیشگیری و وقوع جرم در استان خوزستان، پایان نامه کارشناسی ارشد، پردیس فارابی دانشگاه تهران
- ۳۶- مطهری، مرتضی (۱۳۸۵)، تعلیم و تربیت در اسلام، چاپ چهل و هشتم، صدرا، تهران

۳۷- معاونت اجتماعی و پیشگیری از وقوع جرم قوه قضائیه (۱۳۸۲)، مجموعه مقالات پیشگیری از جرم، چاپ اول، مرکز مطبوعات و انتشارات قوه قضائیه، تهران

۳۸- مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۴)، تفسیر نمونه، دارالکتب الاسلامیه، تهران، چاپ اول، جلد هفتم

۳۹- مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۶)، ریا و بانکداری اسلامی، تهیه و تنظیم ابوالقاسم علیان نژادی، قم، موسسه امام علی

۴۰- موسایی، میثم؛ کرمی، یوسف (۱۳۸۷)، بررسی نقش خمس در رفع فقر مطالعه موردی؛ شهر شال قزوین، نشریه راهبرد توسعه، شماره ۱۶

۴۱- مهدوی، محمود (۱۳۹۰)، پیشگیری از جرم (پیشگیری رشد مدار)، سمت، چاپ اول، تهران

۴۲- میرخلیلی، سید محمود (۱۳۸۸)، پیشگیری وضعی از بزهکاری، انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، چاپ اول

۴۳- نجفی ابرندآبادی، علی حسین (۱۳۸۳)، مباحثی در علوم جنایی؛ تقریرات درس جرم شناسی مقاطع دکتری و کارشناسی ارشد، مجموعه دو جلدی به کوشش شهرام ابراهیمی

۴۴- نجفی ابرندآبادی، علی حسین (۱۳۷۳)، نظریه های جرم شناسی، تقریرات درس جرم شناسی مقطع کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی

۴۵- نوابخش، مهرداد، پوریوسفی، حمید (۱۳۸۵)، نقش دین و باورهای مذهبی بر سلامت روان، نشریه پژوهش دینی، شماره ۱۴

۴۶- نیازپور، امیرحسین (۱۳۸۲)، پیشگیری از بزهکاری در قانون اساسی ایران و لایحه قانون پیشگیری از جرم، مجله حقوقی دادگستری، سال ۶۷، شماره ۴۵

۴۷- وزیری یزدی، سید حمید (۱۳۷۰)، خمس بررسی فقهی - تاریخی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه امام صادق

۴۸- ولد، جرج برایان (۱۳۸۰)، جرم شناسی نظری، علی شجاعی، سمت، تهران

۴۹- ولش، کلی (۱۳۸۹) درآمدی بر دو نظریه تراویس هیرشی، بهروز جوانمرد، تعالی حقوق، شماره ۲

۵۰- ویلیامز، فرانک پی؛ ماری لین مک شین (۱۳۹۱) نظریه های جرم شناسی، حمیدرضا ملک محمدی، چاپ چهارم، میزان، تهران

۵۲-<http://www.fao.org/iran/news/ir>

۵۳-[http:// www.mizanonline.com](http://www.mizanonline.com)